

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه الزهراء (س)

دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی

پایان نامه

جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد

رشته مدیریت و برنامه ریزی آموزشی، گرایش تاریخ و فلسفه آموزش و پرورش

عنوان

تبیین رویکرد تکثرگرایی معرفتی و نقد دلالت های آن در تعلیم و تربیت

استاد راهنما

دکتر طیبه ماهروزاده

استاد مشاور

دکتر سید مهدی سجادی

دانشجو

نرجس غلامرستمی

بهمن ۱۳۹۰

کلیه دستاورد های این تحقیق متعلق به دانشگاه

الزهراس (س) می باشد.

تقدیم به :

روح پاک پدر و مادرم،

به خاطر آنچه به من ارزانی داشته‌اند.

و تقدیم به:

سایر اعضای خانواده‌ام،

به خاطر حمایت بی دریغشان.

ضمن تشکر و قدردانی از خانواده‌ام،

که مرا در این مسیر همراهی و حمایت کردند.

تشکر می‌کنم از

خانم دکتر طیبه ماهروزاده،

به خاطر راهنمایی ارزنده‌ی ایشان.

و آقای دکتر سید مهدی سجادی،

به خاطر مشاوره و راهنمایی‌های استادانه‌ی ایشان .

چکیده:

این پژوهش با هدف تبیین رویکرد تکثرگرایی معرفتی و نقد دلالت های آن در تعلیم و تربیت انجام گرفته است، که به روش توصیفی تحلیلی انجام شد.

در این پژوهش ابتدا به تعریف و تبیین معرفت و شناخت، روش های کسب معرفت، منابع شناخت، رویکردهای مختلف شناختی و از میان آن ها به طور دقیق به نسبی گرایی معرفت-شناختی و سپس به بررسی و تحلیل تکثرگرایی معرفتی پرداخته شد. در نهایت ضمن استنتاج دلالت های تربیتی منتج از این رویکرد، به نقد و تحلیل این دلالت ها، طبق مبانی و اصول جهان بینی اسلامی و آراء و نظرات صاحب نظران این عرصه پرداخته شد. با توجه به این که تکثرگرایی معرفتی نقش ریشه ای و مبنایی برای انواع دیگر تکثرگرایی و همین طور بعضی از رویکردهای فلسفی عصر حاضر دارد، پذیرش و عدم پذیرش تکثرگرایی معرفتی، می تواند فرد را به دیگر رویکردهای تکثرگرایی رهنمون سازد. بنابراین دلالت های تربیتی بدست آمده از تکثرگرایی معرفتی، کم و بیش می تواند منتج از همه این رویکردها باشد. در این جا، ضرورت و اهمیت پرداختن به این تکثرگرایی معرفتی، در عرصه تعلیم و تربیت و ارزیابی تأثیرات آن در نظام تعلیم و تربیت، احساس می شود. طبق نظر اسلام و متفکران عرصه تعلیم و تربیت، برخی از اصول این رویکرد، مانند نسبیت گرایی در مبانی و اصول تعلیم و تربیت، نفی الگو و معیار صحیح، تأکید بیش از حد به تفاوت ها و تأکید بر بی ثباتی و بی هویتی فرد و جامعه از جمله مواردی است که در نظام تعلیم و تربیت خلل ایجاد خواهد کرد و می توان گفت این دلالت ها ناقض اصول تعلیم و تربیت است.

واژه های کلیدی: معرفت، تکثرگرایی، تکثرگرایی معرفتی، تعلیم و تربیت،

فهرست مطالب

عنوان..... شماره صفحه

فصل اول: کلیات پژوهش.

- ۱-۱: مقدمه..... ۱۱
- ۱-۲: بیان مسأله..... ۱۳
- ۱-۳: اهمیت و ضرورت پژوهش..... ۱۴
- ۱-۴: اهداف پژوهش..... ۱۵
- ۱-۵: پرسش‌های پژوهش..... ۱۵
- ۱-۶: روش پژوهش..... ۱۵
- ۱-۷: تعریف واژگان کلیدی..... ۱۶

فصل دوم:

الف: مبانی نظری

- ۲-۱: معرفت‌شناسی..... ۱۹
- ۲-۱-۱: تعریف معرفت و شناخت..... ۱۹
- ۲-۱-۲: تعریف معرفت‌شناسی..... ۲۰
- ۲-۱-۳: ضرورت معرفت‌شناسی..... ۲۱
- ۲-۱-۴: پیشینه و خاستگاه معرفت‌شناسی..... ۲۱
- ۲-۱-۵: کاربردهای معرفت و شناخت..... ۲۵
- ۲-۱-۶: مؤلفه‌های معرفت و شناخت..... ۲۷
- ۲-۱-۷: منابع معرفت و شناخت..... ۳۳
- ۲-۱-۸: قلمرو معرفت و شناخت..... ۳۵

- ۳۶ ..... جزئی نگری: ۲-۱-۸-۱
- ۳۷ ..... شکاکیت: ۲-۱-۸-۲
- ۳۹ ..... نسبی نگری: ۲-۱-۸-۳
- ۴۰ ..... تکثرگرایی: ۲-۲
- ۴۱ ..... معنای لغوی و اصطلاحی تکثرگرایی: ۲-۲-۱
- ۴۲ ..... پیشینه و خاستگاه تکثرگرایی: ۲-۲-۲
- ۴۳ ..... کاربردهای کثرت گرایی: ۲-۲-۳
- ۴۴ ..... مبانی فکری فلسفی کثرت گرایی: ۲-۲-۴
- ۴۶ ..... انواع کثرت گرایی: ۲-۲-۵
- ۴۹ ..... تکثر گرایی معرفتی: ۲-۳
- ۴۹ ..... تعریف تکثرگرایی معرفتی: ۲-۳-۱
- ۴۹ ..... مبانی و اصول تکثرگرایی معرفتی: ۲-۳-۲
- ۵۲ ..... انواع تکثرگرایی معرفتی: ۲-۳-۲
- ۵۵ ..... ب: پیشینه پژوهش:
- ۵۷ ..... جمع بندی و نتیجه گیری:

فصل سوم: یافته‌های پژوهش

- ۶۰ ..... رابطه کثرت گرایی معرفتی با رویکردهای فلسفی موجود: ۳-۱
- ۶۰ ..... تکثرگرایی معرفتی و شکاکیت و نسبی گرایی: ۳-۱-۱
- ۶۱ ..... تکثرگرایی معرفتی ولیبرالیسم: ۳-۱-۲
- ۶۱ ..... تکثرگرایی معرفتی و هرمنوتیک: ۳-۱-۳
- ۶۸ ..... تکثرگرایی معرفتی و پست مدرنیسم: ۳-۱-۴

- ۷۲ ..... ۵-۱-۳: تکثرگرایی معرفتی و سکولاریسم
- ۷۳ ..... ۶-۱-۳: تکثرگرایی معرفتی و اسلام
- ۷۵ ..... ۲-۳: تکثرگرایی معرفتی و تعلیم و تربیت
- ۷۶ ..... ۱-۲-۳: جنبه شکاکانه . نسبیّت‌گرایانه
- ۷۸ ..... ۲-۲-۳: نفی کلیت‌ها و امور ثابت وایدئولوژی‌ها
- ۸۳ ..... ۳-۲-۳: تأکید بر تفاوت‌ها و اختلافات و اهمیت دادن به عنصر غیریت
- ۸۸ ..... ۴-۲-۳: تأکید بر تفکر انتقادی
- ۹۰ ..... ۵-۲-۳: خودآفرینندگی و آزادی
- ۹۲ ..... ۶-۲-۳: تأکید بر بی‌ثباتی هویت فرد و جامعه
- ۹۳ ..... ۷-۲-۳: جنبه هرمنوتیکی

فصل چهارم: نقد

- ۹۷ ..... ۱-۴: نقد تکثرگرایی معرفتی
- ۱۰۱ ..... ۲-۴: نقد دلالت‌های تربیتی تکثرگرایی معرفتی

فصل پنجم: بحث و نتیجه‌گیری

- ۱۲۰ ..... ۱-۵: جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
- ۱۲۲ ..... ۲-۵: پاسخ به سؤالات
- ۱۳۶ ..... ۳-۵: پیشنهادات پژوهشی
- ۱۳۶ ..... ۴-۵: محدودیت‌های پژوهش

۱۳۷ ..... منابع

۱۴۷ ..... چکیده انگلیسی

فصل اول:

کلیات پژوهش

۱-۱: مقدمه:

کثرت، امری واقع در جهان هستی است؛ چرا که در هر کجای عالم هستی نگریسته شود، در سرشت آدمی و فکر و عمل او، یا در جهان هستی، کثرت موج می زند. سؤال این است که، آیا این کثرات حقند یا باطل؟ صحیح اند یا سقیم؟ برای زندگی بشر لازمند، یا خیر؟ کثرت، در حوزه طبیعت و تکوین، لازمه زندگی بشر است و کثرت اعمال و اندیشه انسان نیز، آن جا که به منظور بهره‌مندی از نظام تکوین و طبیعت و کشف و استخراج حقیقت آن است، تماماً لازم بوده و حق است، این نوع کثرات، گاهی عرضی و گاهی طولی است. به عنوان مثال، علوم مختلف و تکامل و سیلان آنها، کثرت های عرضی و طولی هستند که همگی حق اند، مگر آن جا که تعارضی میان نظریات و قوانین علمی و فلسفی و غیره باشد که در آن وجه یا همه نادرست و باطلند یا یکی حق و دیگری باطل یا هر کدام مخلوطی از حق و باطل اند. وظیفه بشر در این میان، رسیدن به حق ناب در طول زمان و گستره عمق بشری است. پس کثرات، بر دو نوع اند: تکوینی و تشریحی. در باب کثرت تکوینی، به عقل و نقل می توان حکم بر حق بودن تمام آن ها داد، حتی در باب خلقت شیطان و مانند آن. کثرت زبان ها و رنگ ها و مکان ها و سلاقی نیز، به این شکل است. باید گفت که اساساً کثرت، امری واقع است و کشف جدیدی نیست که برخی معتقد به آنند. اما در نظر آن ها وجود این کثرات منجر به این خواهد شد که فهم انسان از کثرات نیز غیر ممکن شود و هیچ معیاری برای تمیز صحیح از سقیم و حق از باطل وجود نداشته باشد. از لحاظ معرفت شناختی، تکثرگرایی مقوله‌ای است که مدعی است که هیچ فرد یا گروه بشری، نسبت به ادعای اختیار داشتن تمام حقیقت، دارای حق ویژه‌ای نیست؛ در نظر آن ها معرفت انسانها نسبت به حقیقت دارای تکثر و نسبیت است، زیرا فرایندهای ادراکی و درجات فهم انسانها متفاوت است و پذیرش این اصل مستلزم اقرار به تأمین حق انتخاب برای تمام انسانها به عنوان یک پیش شرط اساسی است. ریشه‌های این نوع گرایش، به سופسطا عیان

می‌رسد، زیرا آنها نیز از طریق گرایش به حس و سپس مواجه شدن با خطای حسی، به نسبت گرایری رسیده‌اند. اما آن چه مسلم است این است که: تفاوت فهم‌ها بدان گونه و درجه نیست که هیچ فهم یقینی و ثابتی وجود نداشته باشد، بلکه این تفاوت‌ها مایه عدم دستیابی عده‌ای به پاره‌ای از حقایق و یا کندی دستیابی عده‌ای دیگر به حقیقت است که پس از تلاش در جهت تبیین آن، چه بسا بسیاری از آنها نیز به معرفت حقیقت دست یابند. در اینکه دیدگاه‌های علمی، فلسفی و دینی انسان متأثر از معرفت شناسی او است، جای تردید نیست، رابطه معرفت‌شناسی با سایر معرفت‌های بشری، رابطه‌ای منطقی و روشمند است که در این پژوهش به‌طور مفصل به این مسأله پرداخته شده است.

در فصل اول، کلیاتی پیرامون موضوع پژوهش بیان شده است.

در فصل دوم، در قسمت پیشینه نظری پژوهش، به تبیین جایگاه معرفت و شناخت در سیر تفکر بشر و رویکردهای شناختی مختلف، مسأله تکثرگرایی و بخصوص بحث تکثرگرایی معرفتی پرداخته می‌شود و در قسمت دوم این فصل پیشینه عملی پژوهش ارائه شده است. در فصل سوم این پژوهش، پژوهشگر ضمن بررسی رابطه رویکردهای مختلف فلسفی با تکثرگرایی معرفتی و تبیین جایگاه تکثرگرایی در این رویکردها، به استنتاج دلالت‌های تربیتی رویکرد تکثرگرایی معرفتی پرداخته است.

در فصل چهارم نیز پژوهشگر، به نقد رویکرد تکثرگرایی معرفتی و دلالت‌های تربیتی منتج از آن، طبق نظر اسلام و صاحب‌نظران این عرصه انجام داده است.

در فصل پنجم نیز، به مواردی از قبیل؛ پاسخ به سؤالات پژوهش، جمع‌بندی و نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهاداتی برای پژوهش‌های آتی، بیان محدودیت‌های پژوهش پرداخته شده است.

و در نهایت فهرستی از منابع مورد استفاده در این پژوهش به همراه چکیده ارائه شده است.

۲-۱: بیان مسأله:

معرفت شناسی یکی از پرنفوذترین زمینه های فلسفی در همه جنبه های زندگی انسان به شمار می رود. هرچا پای معرفت آدمی و ب اورهایش در میان است از چگونگی ت اثیر معرفت شناسی بر زندگی انسان نیز می توان سراغ گرفت (شمس، ۱۳۸۷، ص ۲۵). مشرب های مختلف فلسفی در دوران عمر بشر منجر به تکوین جریان های معرفتی خاص و انواعی از معرفت شناسی شده اند، از جمله آنها می توان به مطلق انگاری (جزمی گرایی)، شک گرایی، نسبی گرایی و ... اشاره کرد (توکل، ۱۳۸۳، ص ۸۹). که این جریان ها در میان خود رویکردهای مختلف معرفتی را دربردارند که تکثرگرایی نیز از جمله آن هاست.

دیدگاه تکثرگرایی در میان دیدگاه های معرفت شناسی عصر حاضر جایگاه ویژه ای را به خود اختصاص داده است. تکثرگرایی به معنای تحقق کثرت و چندگانگی در عالم خارج است (حسین زاده، ۱۳۸۳، ص ۸۰). که بیانگر پیدایش تنوع و کثرت در اندیشه، تفکر و به رسمیت شناختن آراء ی متعدد در زمینه های متفاوت است. تکثرگرایی در حوزه های مختلف هستی شناسی، معرفت شناسی، روش شناسی، اخلاقی، سیاسی، اجتماعی و دینی و ... وجود دارد، که تکثرگرایی معرفتی برای همه آن ها حالت زیربنایی دارد و با رد و یا قبول آن، مبنای تکثرگرایی در حوزه های دیگر مستحکم یا متزلزل خواهد شد. تکثرگرایی معرفتی، شکلی از نسبت گرایی معرفت شناختی است که می توان به عنوان دیدگاهی تعریف کرد، که معرفت یا صدق را بر حسب زمان، مکان، جامعه، فرهنگ، وراثت و اعتقاد، امری نسبی می داند (محمدرضایی، ۱۳۷۹). مسأله این است که در واقع هسته ی اصلی نظریه ی تکثرگرایی معرفتی، فهم کثیر از واقعیتی واحد است، چرا که قائل شدن به وجود فهم های کثیر، صرفا در پرتو وجود متعلق واحد، معنادار می باشد که در تکثرگرایی معرفتی مورد بحث است، در حالی است که فهم کثیر از واقعیت های کثیر به هیچ وجه محل بحث و انکلو نیست (عبدالکریمی، ۱۳۸۳، ص ۱۱۲).

تکثرگرایی معرفتی برآن است که انسان‌های متفاوت یا انسان‌ها در فرهنگ‌های مختلف، به شیوه‌های نسبتاً متفاوتی در شکل‌گیری و بازنگری در اعتقادات به استدلال می‌پردازند. اگر اثبات شود که افراد و گروه‌ها با فرهنگ‌های مختلف، منطق شناختی متفاوتی به کار می‌برند، یعنی شیوه شناختی آن‌ها اساساً تحت حاکمیت اصول متفاوتی است، تکثرگرایی معرفتی یک جای محکمی پیدا می‌کند (محمدرضایی، ۱۳۷۹). اما اگر این امر، مورد اثبات قرار نگیرد، تکثرگرایی معرفتی نیز جایگاه خود را به عنوان یک رویکرد معرفتی از دست خواهد داد. واقعیت این است که، بسیاری از مردم در زندگی روزمره خود بدون تحلیل درست از این مسأله، خواسته یا ناخواسته از این رویکرد استفاده می‌کنند.

۳-۱: اهمیت و ضرورت انجام پژوهش:

در این پژوهش با تبیین مبانی، اصول، روش‌های کسب معرفت و شناخت به تبیین و نقد مسأله تکثرگرایی معرفتی و تبیین رویکردهای متفاوت معرفت‌شناسی و نیز به نقد و بررسی دلالت‌های آن برای تعلیم و تربیت می‌پردازیم. از آنجا که بحث تعلیم و تربیت می‌تواند از رویکردهای معرفت‌شناختی متعددی متأثر پذیرد، بنابراین نیاز به شناخت صحیح و تبیین رویکردهای معرفت‌شناختی به شدت احساس می‌شود. در این میان رویکرد تکثرگرایانه درباره معرفت، بر تعلیم و تربیت و شناخت روش‌ها و معیارهای تربیتی بسیار تأثیرگذار خواهد بود و با رواج رویکرد تکثرگرایی معرفتی به نظر می‌رسد ما در زمینۀ تعلیم و تربیت نیز دچار نسبی‌گرایی و مسائل مربوط به آن می‌شویم که ما را با چالش‌های معرفت‌شناختی جدیدی در امر تعلیم و تربیت، مواجه کند. بنابراین لازم است به تبیین و ارزیابی و نقد تأثیر این رویکرد بر تعلیم و تربیت، پرداخته شود.

امید است با انجام این پژوهش راهکارهایی برای بهبود مسأله تعلیم و تربیت ارائه شود.

۴-۱: اهداف پژوهش:

- به طور کلی هدف از انجام این پژوهش تبیین و بررسی مسأله تکثرگرایی معرفتی و نقد و بررسی دلالت‌های آن برای تعلیم و تربیت است و اهداف جزئی آن عبارتند از:
- بررسی و تبیین و نقد تکثرگرایی معرفتی.
  - تبیین رویکردهای متفاوت معرفت‌شناختی.
  - بررسی تاثیر نگرش تکثرگرایی معرفتی بر تعلیم و تربیت و نقد آن.
  - نقد دلالت‌های تربیتی تکثرگرایی معرفتی از منظر فلسفه و تربیت اسلامی.

۵-۱: پرسش‌های پژوهش:

- در این تحقیق هدف نهایی، پاسخ گفتن به سوالاتی است که در ذیل آمده است.
- ۱- چه تبیینی از مبانی و ماهیت رویکرد تکثرگرایی معرفتی می‌توان ارائه نمود؟
  - ۲- دلالت‌های تربیتی تکثرگرایی معرفتی بر عناصر تعلیم و تربیت چیست؟
  - ۳- نقد وارد بر رویکرد تکثرگرایی معرفتی و دلالت‌های تربیتی آن از منظر تربیت اسلامی چه می‌باشد؟

۶-۱: روش پژوهش:

این پژوهش را می‌توان از بعد ه دف، هم جزو تحقیقات بنیادی و هم تحقیقات کاربردی در نظر آورد.

در گام نخست از آنجا که این پژوهش به دنبال تبیین و توضیح رویکرد تکثرگرایی معرفتی است، به یک معنا در پی عمق بخشی و ت اکید به فهم مبانی نظری پیشین است ، لذا از این جهت می‌تواند در زمره تحقیقات بنیادی قرار گیرد . و از آن جهت که به دنبال ارائه راهکارهای احتمالی برای اصلاح و یا دست کم نقد تأثیرات مخرب رویکرد تکثرگرایی معرفتی بخصوص در حوزه تربیتی است، می‌تواند جزو تحقیقات کاربردی منظور شود ، چرا که پژوهش کاربردی ناظر

به فعالیتی است که در پی احساس نیاز از جامعه ی انسانی آغاز می شود و انگیزه ی تلاش را از مشکل، معضل و یا نیازی می گیرد که در آن ج امعه وجود دارد و در پی ارائه راه حلی برای آن است. بر این اساس روش پژوهش، ترکیبی از سه روش توصیفی، تحلیلی و استنباطی است. این پژوهش به روش کتابخانه ای انجام شده است.

۷-۱: **کلید واژه ها:** معرفت، تکثرگرایی، تکثرگرایی معرفتی، تعلیم و تربیت.

در این جا لازم است به طور مختصر به توضیح این واژگان بپردازیم.

۷-۱-۱: **واژه معرفت یا شناخت:** واژه معرفت به معنای شناخت و ادراک است. این واژه

معانی متعددی می تواند داشته باشد. گاه به معنی آشنایی با چیزی است که به آن معرفت عینی نیز گفته می شود، هنگامی که ما چیزی را می بینیم یا آشنایی مستقیم نسبت به چیزی پیدا می کنیم. گاه به معنی کاردانی و مهارت نیز به کار می رود، این زمانی است که شخص چگونگی انجام کاری را می داند. گاه نیز در مواردی بکار می رود که متعلق معرفت یک گزاره باشد. یعنی شخص گزاره ای را می داند. بحث ما در این پژوهش بیشتر به این معنی سوم از معرفت باز می گردد. از دیر زمان فیلسوفان به دنبال تعریف جامعی از معرفت و شناخت بوده اند در این میان رایج ترین تعریف از افلاطون بر جای مانده است. او معرفت را به « باور صادق موجه » تعریف کرده است. از نظر او یک شناخت و معرفت کامل باح این سه مؤلفه را دارا باشد.

۷-۱-۲: **تکثرگرایی یا پلورالیسم^۱:** از ریشه پلورال (Plural) به معنای تجمع و کثرت

است. که با پسوند (ism) به معنای کثرت گرایی است. کثرت گرایی به معنی پذیرش کثرت، تعددپذیری و تکثرانگاری است. این مفهوم ابتدا در عرصه کل یسا درباره اشخاصی که دارای چندین منصب کلیسایی بوده اند، به کار می رفته است. کم کم این مفهوم در م عنای اصالت دادن

^۱ - در این پژوهش سعی شده است از کلمه «تکثرگرایی» به جای «پلورالیسم» استفاده شود.

به کثرت، در عرصه هایی هم چون اجتماع، سیاست، فرهنگ، دین، اخلاق و معرفت و ... به کار رفته است که موجب پیدایش انواع متعدد آن شده است.

۳-۷-۱: تکثرگرایی معرفتی، از مهمترین انواع کثرت گرایی به حساب می آید؛ چرا که

این نوع کثرت گرایی می تواند مبنایی برای انواع دیگر آن تلقی شود. مراد از تکثرگرایی معرفتی آن است که هیچ معرفت واحد یا ثابتی از حقیقت عالم وجود ندارد. تکثرگرایی معرفتی انواع متعددی دارد. که از جمله آن می توان تکثرگرایی معرفتی توصیفی؛ که معتقد به این است که انسان های متفاوت در فرهنگ های متفاوت به شیوه های نسبتا متفاوتی به استدلال می پردازند. تکثرگرایی معرفتی هنجاری که در باره فرایندهای معرفتی که مردم باید به کار گیرند بحث می کند. و تکثرگرایی معرفتی مفهوم سنجشی که به این مسأله می پردازد که مفاهیمی از قبیل موجه بود و عقلانیت و استدلال ممکن است از فرهنگی به فرهنگ دیگر متفاوت است.

۴-۷-۱: تعلیم و تربیت: تعلیم و تربیت، عبارت است از فراهم آوردن زمینه ها و عوامل

به فعلیت رساندن یا شکوفا ساختن شخص در جهت رشد و تکامل اختیاری او به سوی هدف های مطلوب و براساس برنامه ای سنجیده شده است (شعاری نژاد، ۱۳۷۵، ص ۳۳۸). تعلیم و تربیت شاخه ای از معرفت است که بر باورهای فرهنگی و دینی و فلسفی هر جامعه ای تکیه دارد. اما واژه ی تربیت با توجه به ریشه ی آن، به معنای فراهم آوردن موجبات فزونی و پرورش است و از این رو به معنای تغذیه طفل به کار می رود. اما علاوه بر این به معنای تهذیب و زدودن خصوصیات ناپسند اخلاقی است (باقری، ۱۳۸۷، ص ۵۲).

فصل دوم:

مبانی نظری

و

پیشینه پژوهش

مبانی نظری پژوهش

برای تبیین و بررسی رویکرد تکثرگرایی معرفتی، ابتدا به مبانی نظری و ریشه‌هایی که این رویکرد از آن به وجود آمده است، به طور دقیق مورد بررسی و بازبینی قرار دهیم. این بخش، در سه قسمت مورد بررسی قرار گرفته است؛ ۱: به تبیین خود شناخت و معرفت و مؤلفه های آن می‌پردازیم و ۲: سپس به بررسی رویکرد تکثرگرایی و خاستگاه آن در معرفت شناسی. ۳: و در نهایت، رویکرد تکثرگرایی معرفتی به طور دقیق تبیین خواهد شد.

۲-۱: معرفت شناسی:

معرفت‌شناسی شاخه‌ای از فلسفه است که به عنوان نظریه چستی معرفت و راه های حصول آن تعریف می‌شود. معرفت‌شناسی پژوهش درباره پرسش‌هایی درباره /مکان معرفت و چستی معرفت است؛ قبل از ورود به بحث معرفت شناسی لازم است به مسأله شناخت و معرفت بپردازیم.

۲-۱-۱: تعریف معرفت یا شناخت:

واژه «معرفت» و معادل‌های آن در زبان فارسی و عربی به معنای «شناخت» و ادراک است. این واژه در علوم اسلامی، نظیر منطق، فلسفه و اصول، معانی و کاربرد های متعددی دارد. اندیشمندان مسلمان در معرفت شناسی از میان معانی و کاربردهای گوناگون معرفت معنای لغوی آن را که مطلق آگاهی و شناخت است، در نظر گرفته و به کار برده‌اند. از این رو در معرفت شناسی منظور آنها از معرفت مطلق آگاهی و شناخت است (حسین‌زاده، ۱۳۸۵، ص ۲۲).

در فرهنگ آکسفورد واژه معرفت چنین تعریف شده است «تشخیص دادن، شناسایی

کردن، تمیز دادن، آشنا شدن با چیزی، دریافتن، درک کردن امری به عنوان یک واقعیت و حقیقت».

۲-۱-۲: تعریف معرفت شناسی :

معرفت شناسی که در فرهنگ غربی از آن به «تئوری شناخت»^۲ یا «اپیستمولوژی»^۳ یاد می‌شود به بحث درباره معرفت^۴ و شناخت انسان می‌پردازد. و مسائلی چون مبادی معرفت، ابزار شناخت و اعتبار معرفت و معیار صدق و کذب در معرفت را بررسی می‌کند (ربانی گلپایگانی، ۱۳۸۹، ص ۲۳).

پرسش‌هایی از قبیل این که: آیا علم ما مطابق با واقع است؟ چه معیارهایی برای تمیز خطا از صواب وجود دارد؟ آیا عقل ما توان رسیدن به واقع را دارد؟ و سرؤلات زیادی از این قبیل و پاسخ به آنها می‌تواند ما را به معنا و مفهوم معرفت شناسی نزدیک کند و زمینه را برای علمی به نام معرفت‌شناسی فراهم می‌کند.

معرفت‌شناسی علمی است که درباره شناخت های انسان و ارزشیابی انواع آن، خطای ادراک، تعریف معرفت حقیقی، ملاک و معیار صحت و خطا در ادراکات سخن می‌گوید. و یا به تعبیردیگر به اقسام معرفت و ارزش آن و ملاک ارزش می‌پردازد (معلمی، ۱۳۸۶، ص ۲۶).

واژه معرفت‌شناسی معادل با واژه اپیستمولوژی به کار می‌رود، این واژه ریشه یونانی دارد و مرکب از دو واژه «episteme» به معنای معرفت و «logos» به معنای نظریه، تبیین و یا مبنای عقلانی است؛ این واژه در مجموع به معنا «نظریه معرفت» است. از این رو تعبیر رایج و معادل آن در انگلیسی «theory of knowledge» است. در زبان فارسی، حدوداً یک دهه پیش دو عنوان شناخت شناسی و مسأله شناخت معمول بود، ولی در سالیان اخیر اصطلاح معرفت‌شناسی رواج بیشتری یافته است. در زبان عربی نیز از واژه «ابیستمولوجیا» و یا «نظریه المعرفه» استفاده می‌شود (شمس، ۱۳۸۷، ص ۲۸).

^۲ - Theory of knowledge

^۳ - epistemology

^۴ - episteme